

A Paradigmatic Model for the Expansion of Riḍawī Literature for Children and Adolescents in Textbooks and Schools

Tayebeh Zareie^{id}

Department of Education, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah,
Iran. tayebeh.zareie@iau.ac.ir

Abstract

Riḍawī literature for children and adolescents, as a branch of literary studies, plays a pivotal role in the education and socialization of the youth. However, it appears to be underrepresented in textbooks and school curricula. Understanding the conditions, causes, and influencing factors for its expansion can facilitate the attainment of various educational dimensions and the ideal of perfection in this process. Accordingly, the present study aims to propose a paradigmatic model for the proliferation of Riḍawī literature for children and adolescents within textbooks and educational institutions. The research adopts a qualitative methodology grounded in the grounded theory approach. Data were collected through theoretical and purposive sampling via in-depth semi-structured interviews with university professors and teachers in Kermanshah Province. The data were then conceptualized and analyzed through three coding processes: open, axial, and selective coding. The research findings encompass 285 initial concepts, 104 sub-themes, and 17 main themes, culminating in the core category of "expansion of Riḍawī literature for children and adolescents in textbooks and schools." The resulting paradigmatic model delineates the necessary conditions, causes, factors, and imperatives. To achieve the desired outcomes, it is imperative to accord greater attention to the influencing components by adopting appropriate measures and strategies to enhance this process.

Keywords: Riḍawī Literature for Children and Adolescents, Textbooks, Schools, Education, Grounded Theory.

Received: 2024/12/17 ; **Revised:** 2025/01/19 ; **Accepted:** 2024/01/28 ; **Published online:** 2025/03/26

Cite this article: Zareie, T. (2025). A Paradigmatic Model for the Expansion of Riḍawī Literature for Children and Adolescents in Textbooks and Schools. *Research Quarterly of Islamic Education and Training*, 6(1), p. 47-68. <https://doi.org/10.48310/rqiet.2025.18178.1337>

Publisher: Farhangian University

© the authors

<http://tarbiatmaaref.cfu.ac.ir/>

Article type: Research Article

الگوی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس

طیبه زارعی^{ID}

گروه معارف، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. tayebeh.zareie@iau.ac.ir

چکیده

ادبیات رضوی کودک و نوجوان به عنوان یکی از شاخه‌های ادبیات، نقش مهمی در تربیت و جامعه‌پذیری کودکان دارد که به نظر می‌رسد در کتب درسی و مدارس کمتر به آن پرداخته شده است و لذا آگاهی از شرایط، علل و عوامل اثرگذار گسترش آن، یاری‌گر رسیدن به ساخت‌های مختلف تربیتی و کمال مطلوب در فرآیند مذکور باشد. در این راستا، هدف پژوهش حاضر ارائه الگوی پارادایمی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس است. روش پژوهش کیفی و مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد است. اطلاعات مورد نیاز از طریق نمونه‌گیری نظری و هدفمند با مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساخت‌یافته با استادان دانشگاه و معلمان استان کرمانشاه گردآوری و طی سه فرآیند کدگذاری باز، محوری و گزینشی، مفهوم‌پردازی و تجزیه و تحلیل شده است. یافته‌های پژوهش شامل ۲۸۵ مفهوم اولیه، ۱۰۴ مضمون فرعی و ۱۷ مضمون اصلی است که مقوله هسته، «گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس» بر ساخت گردید و الگوی پارادایمی بدست آمده، شرایط و علل، عوامل و ضرورت‌های لازم را بازنمایی کرده و برای رسیدن به نتایج مطلوب لازم است توجه بیشتری به مؤلفه‌های اثرگذار با اتخاذ تدابیر و استراتژی‌های لازم جهت بهبود این فرآیند صورت پذیرد.

کلیدواژه‌ها: ادبیات رضوی کودک و نوجوان، کتب درسی، مدارس، تعلیم و تربیت، نظریه داده‌بنیاد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۷؛ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۹؛ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۱/۰۶
استناد به این مقاله: زارعی، طیبه (۱۴۰۴). الگوی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس. پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، ۱۱(۱)، ص ۴۷-۶۸. <https://doi.org/10.48310/riet.2025.18178.1337>

۱. مقدمه

بررسی نظام‌های آموزشی کشورها نشان می‌دهد که اگرچه آموزش رسمی در مدارس و توسط کتب درسی از اهمیت خاصی برخوردار است؛ ولی نمی‌تواند به‌صورت کامل انتقال‌دهنده مفاهیم مذهبی، آئینی، فرهنگی و اجتماعی لازم برای تربیت افراد آن جامعه باشد؛ زیرا همه نظام‌های آموزشی، برنامه‌مدار هستند که در آنها به دلیل تکیه صرف دانش‌آموزان و معلمان به کتاب‌های درسی، گستره شناخت، معلومات و دانش آنان محدود می‌شود و لذا، مطالعه خارج از کتاب‌های درسی می‌تواند به تثبیت و تعمیق مطالب آموخته شده در کلاس درس منجر شود (سید قطبی، ۱۳۹۰، ص ۲). با وجود این، مدرسه به‌عنوان مهم‌ترین مرکز آموزش و پشتیبان فرهنگ، آئین و رسوم هر جامعه است که فرصت‌هایی را برای دانش‌آموزان از طریق آموزش‌های کتب درسی، امور پرورشی و تربیتی برای تشخیص و احترام به عقاید مذهبی و فرهنگی خود و دیگران فراهم می‌کند (لدسون بیلینگز، ۲۰۰۸، ص ۱۷۱) و نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت برتر انسانی و همچنین تعالی جامعه دارد (تنهایی و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۶۹). مدارس و نظام آموزش و پرورش به‌طور کلی، زیربنای توسعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جوامع هستند. بررسی عوامل پیشرفت و توسعه جوامع پیشرفته نشان می‌دهد که آنها به اهمیت مدارس و نقش آموزش و پرورش توانمند و کارآمد در پیشرفت و توسعه جامعه، آگاهی داشته و از طریق سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف این نظام، توانسته‌اند به اهداف خود مبنی بر پرورش مهارت‌های گوناگون و نیروی انسانی خلاق دست پیدا کنند.

محور و مبنای ایجاد رشد و توسعه در یک جامعه پیشرفته، بیش از هرچیز مستلزم بهره‌مندی از منابع انسانی مؤثر و کارآمد است. این امر، لزوم توجه به برنامه‌ریزی دروس و محتوای آموزشی را که از عوامل اصلی و مؤثر در ارتقای کیفیت آموزش و پرورش منابع انسانی کارآمد است، ضروری می‌سازد (شیخ و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۶۸). با توجه به اینکه بند اول مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، مرتبط با تربیت عبادی، اخلاقی و اعتقادی ناظر به امور اخلاقی و دینی است (عباسی دره‌بیدی و زارعی، ۱۴۰۳، ص ۱۲۵)؛ کتب درسی و مدارس برای اهتمام به این امر می‌توانند از جوانب مختلف، مورد توجه قرار گرفته و اثرگذاری لازم را به‌همراه داشته باشند. اگرچه کیفیت آموزش، امروزه به محیط یادگیری و متغیرهای آن بستگی دارد و معمولاً در برنامه‌ریزی‌های آموزشی در مقیاس ملی، متناسب با امکانات هر نظام برای بهبودهای زیربنایی، تجهیزات، کتاب‌های درسی، نیروی انسانی به‌ویژه تربیت معلمان،

چاره‌جویی می‌شود (مشایخ، ۱۳۹۳، ص ۴۵)؛ ولی با وجود این، کتاب‌های درسی هرچقدر جامع و کامل باشند، باز هم نمی‌توانند شامل تمامی مطالب علمی مورد نیاز دانش‌آموزان باشند (فانی، ۱۳۷۹، به نقل از: سید قطبی، ۱۳۹۰، ص ۲) و لازم است به اثرگذاری مدرسه به صورت کلی و کتاب‌های غیردرسی از جمله ادبیات کودک و نوجوان، بیشتر توجه گردد. چراکه ادبیات کودک و نوجوان یک تلاش هنرمندانه در قالب کلام برای راهنمایی کودک به سوی رشد و تعالی از طریق زبان، به‌شیوه‌ای مناسب فهم او است؛ که باعث آشنایی با مسائل گوناگون زندگی، سودمندی اوقات فراغت او، آشکارسازی و تعمیق استعدادهای ذهنی کودک و نوجوان می‌گردد (صدادوسیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴). شواهد زیادی نشان از آن دارد که از طریق ادبیات کودک و نوجوان، رشد اجتماعی کودکان افزایش یافته و این امر، سازگاری بیشتر او در جامعه و عملکرد تحصیلی بهتری را به‌همراه خواهد داشت (آندرمَن و کاپلان^۱، ۲۰۰۸؛ سونگ^۲، ۲۰۰۹).

امروزه هیچ‌یک از برنامه‌های درسی کامل نیست؛ مگر آنکه بتوان در آن، از کتاب‌های غیردرسی نیز استفاده کرد و زمینه‌یادگیری و تربیت مکمل را فراهم ساخت. موارد زیادی وجود دارد که آموزش و آشنایی دانش‌آموزان در سنین مدرسه با آثار ادبی و فرهنگی - مذهبی جامعه، بر تمایلات اخلاقی و اجتماعی آنان تأثیر مثبت و مستقیم دارد (بیگدلی مشهدی و پدرام، ۱۳۸۲؛ علی و فردریکسن^۳، ۲۰۰۸). با این حال اگر آثار ادبی، برخاسته از فرهنگ و آئین جامعه باشند؛ مورد توجه بیشتری قرار خواهند گرفت.

نکته قابل توجه این است که ادبیات رضوی کودک و نوجوان که ظرفیت بالایی در انتقال مفاهیم اخلاقی و تربیتی و تدارک برخی زمینه‌های ساحت اعتقادی سند تحول بنیادین دارد، در کتب درسی و مدارس، کمتر مورد توجه بوده و در برخی مواقع، مورد غفلت قرار گرفته و یا خیلی ضعیف به آن اشاره و پرداخته شده است. بنابراین، لازم است بیشتر به آن توجه شده و دقت شود که غفلت از ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس، می‌تواند بعداً به بی‌میلی و کمرنگ شدن آشنایی و الگوگیری از سیره رضوی در جامعه بینجامد. لذا، ضرورت پرداختن به معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در مدارس و کتب درسی، حفظ و غنی‌سازی میراث معنوی شیعی و رضوی است؛ که می‌تواند اعتلاء و درخشش فرهنگ رضوی را به‌همراه داشته باشد. با توجه به مطالب عنوان‌شده، هدف اصلی

-
1. Anderman & Kaplan
 2. Sung
 3. Ali & Frederickson

پژوهش حاضر، طراحی مدل پارادایمی معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس است. براین اساس، پرسش اصلی پژوهش عبارتند از:

- مدل پارادایمی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چگونه است؟
پرسش‌های فرعی پژوهش نیز به شرح زیر هستند:

(۱) شرایط علی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چیست؟

(۲) شرایط زمینه‌ای گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چیست؟

(۳) شرایط مداخله‌گر گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چیست؟

(۴) راهبردهای گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چیست؟

(۵) پیامدهای گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس چیست؟

۲. پیشینه پژوهش

بررسی‌ها حاکی از آن است که پژوهش‌های اندکی به بررسی ادبیات رضوی کودک و نوجوان از نگاه تعلیم و تربیت رسمی در مدارس و کتب درسی پرداخته‌اند. در ادامه به برخی از آنها که ارتباط بیشتری با موضوع پژوهش حاضر دارند، اشاره می‌شود.

فروزنده و توفیقی (۱۴۰۳)، در بررسی تحلیل ساختاری و محتوایی داستان‌های جشنواره ادبیات کودک و نوجوان رضوی از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، دریافتند که موضوعات آنها، عمدتاً در محورهایی چون انتقاد از بیماری و فقر، ستایش توسل و امید، نوع‌دوستی، قدرشناسی و تلاش و پشتکار بوده است و عمدتاً توصیفات واقعی، بر تخیل نویسندگان غلبه داشته و شخصیت‌های پویا نسبت به شخصیت‌های ایستا در اولویت بوده است.

عباسی دره‌بیدی و زارعی (۱۴۰۳ ب)، در مطالعه‌ای به بررسی غنای سیره و سیمای امام رضا(ع) در ادبیات رضوی کودک و نوجوان از نگاه متخصصان ادبیات کودک در شهر قم پرداختند و ضمن ارائه الگو، به این نتیجه رسیدند که غنای ادبیات داستانی کودک و نوجوان، پیرامون سیره و سیمای امام رضا(ع) فقط افزایش تعداد آثار تولیدشده و استفاده بیشتر از آنان نیست؛ بلکه منظور از غنابخشی این امر، فراهم‌سازی زمینه رشد و تعالی شخصیت، سازگاری و هویت دینی و معنوی فرزندان است؛ تا علاوه بر شناخت عمیق از فرهنگ و زندگی امام رضا(ع) بتوانند در آینده، مهارت‌ها و سبک زندگی خود را براساس این الگو سازماندهی و طراحی کنند.

در پژوهش دیگری، حکم‌آبادی و دربندی (۱۳۹۲)، با تحلیل ریخت‌شناسانه داستان‌های رضوی (در ادبیات کودک و نوجوان) براساس الگوی پراپ، به این نتیجه رسیده‌اند که داستان‌های کودک و نوجوان امام

رضا(ع)، دارای ۳۱ کارکرد براساس الگوی پراپ هستند.

کوتی و همکاران (۱۴۰۰)، با مطالعه محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش ایران براساس مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی، نشان دادند که پرداختن به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی در دوره‌های مختلف تحصیلی، نامتعادل است و دوره ابتدایی دوم، بیشترین مؤلفه را در این زمینه دارد و در میان کتاب‌ها، کتب فارسی، هدیه‌ها و دین و زندگی و مطالعات اجتماعی، به ترتیب بیشترین میزان مؤلفه را دارند.

درودی و رمضانی (۱۳۹۴)، با بررسی نقش تلویزیون در تحکیم ارزش‌های ادبیات کودک و نوجوان به این نتیجه رسیدند که بین میزان تماشای تلویزیون و نقش اطلاعاتی و آموزشی آن با شناخت هویت فرهنگی و رفتار در خرید کالاهای ایرانی منعکس و انتقال‌دهنده هویت ایرانی در میان کودکان، رابطه معناداری وجود دارد.

رجبی (۱۳۹۱)، با بررسی ارتباط علاقه به ادبیات کودک و نوجوان با رشد اجتماعی دانش‌آموزان، دریافت که کتاب‌ها، مجلات علمی، ورزشی و تاریخی به‌طور مثبت و کتاب‌های شعر به صورت منفی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر هستند و مجلات ورزشی، نقش بیشتری در رشد اجتماعی دانش‌آموزان دارند.

سید قطبی (۱۳۹۰)، با بررسی جایگاه کتب درسی و غیردرسی در نظام آموزشی ایران و جهان، دریافت که کتاب‌های غیردرسی، تسهیل‌کننده یادگیری هستند و دانش‌آموزان را به تحقیق و فعالیت بیشتر سوق می‌دهند و قوه تفکر، استدلال و جامع‌نگری آنها را تقویت می‌کنند.

بایراکتال^۱ (۲۰۲۱)، در پژوهشی با بررسی ادبیات کودکان و تأثیر مثبت بر رشد آنان، به این نتیجه رسید که علاوه بر معرفی والدین، معلمان در انتخاب کتاب‌های ادبیات کودک و نوجوان، شخصیت‌های داستان، طرح داستان و عبارت‌های آشنا، باعث انتخاب کتاب توسط کودک و نوجوان می‌شوند.

هریتس و همکاران^۲ (۲۰۱۷)، در پژوهشی به بررسی آموزش ادبیات کودک و نوجوان پرداخته و نشان دادند که در یادگیری و انتخاب منابع و کتاب برای آموزش ادبیات کودک و نوجوان، لازم است تا عوامل مختلف شخصیتی، فرهنگی و برخی جنبه‌های روانشناسی مانند سن فراگیران، پیشینه اجتماعی و فرهنگی آنان و محتوای داستان، توسط معلم مورد توجه قرار گیرد.

بچ^۳ (۲۰۱۵)، در حوزه ادبیات کودک و نوجوان با بررسی اینکه آیا کودکان آنچه را بزرگسالان توصیه

1. Bayraktar

2. Harits

3. Beach

می‌کنند، می‌خوانند؟ به این نتیجه رسید که انتخاب کودکان برای مطالعه، بستگی به عواملی مانند سن و جنس کودک، ارزش‌ها و هنجارهای خانواده و جامعه و ویژگی‌های شخصیتی خود دارد.

لنس و همکاران^۱ (۲۰۰۰)، با مطالعه اثر منابع غیردرسی و کتابخانه‌ای در مدارس بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، به این نتیجه رسیدند که اگر کتابخانه‌های آموزشی از کتب و افرادی با سطوح بالای تخصص، منابع اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی غنی و مفید باشد و معلمان نیز پشتیبان برنامه‌های کتابخانه و یاری‌رسان دانش‌آموزان در مطالعه کتب غیردرسی باشند؛ دانش‌آموزان آن مدرسه نمرات بالاتری کسب نموده و پیشرفت تحصیلی بیشتری خواهند داشت.

نتایج سایر پژوهش‌های مرتبط نیز نشان داده است که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که در کنار کتاب‌های درسی از کتاب‌ها و سایر منابع غیردرسی موجود در کتابخانه‌های آموزشی استفاده کردند، بالاتر بوده و موفقیت بیشتری را کسب نموده‌اند (فار^۲، ۲۰۰۲؛ مک کویلان^۳، ۱۹۹۶). مرور پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده از منظر رویکرد کمی و فرضیه‌آزمایی بوده و کمتر به جهان ذهنی افراد توجه داشته و یا به بررسی شرایط و زمینه‌های لازم برای معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان توسط مدارس و کتب، توجهی نشده است. لذا، نوآوری پژوهش حاضر و تفاوت آن با سایر پژوهش‌های انجام‌شده، در پرداختن به این مسئله و شناسایی شرایط و عوامل لازم برای گسترش ادبیات رضوی در کتب درسی و مدارس برای بهبود فرآیند تعلیم و تربیت به صورت عام و تربیت دینی به‌طور خاص، به شیوه علمی و براساس اطلاعات میدانی و ارائه الگو است. بدین ترتیب هدف پژوهش حاضر، ارائه الگوی گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس است.

۳. چارچوب مفهومی و حساسیت نظری

۳-۱. مفاهیم و تعاریف

در این قسمت از پژوهش، مهم‌ترین مفاهیم تعریف شده و مورد بررسی قرار می‌گیرد. کتب درسی و مدرسه به‌عنوان دو مؤلفه شاخص و اثرگذار در جامعه‌پذیری و آموزش افراد جامعه به صورت رسمی شناخته می‌شوند. منظور از کتب درسی، کتاب‌هایی است که براساس برنامه درسی خاص و با هدف معین که از سوی مراجع ذیصلاح وزارت آموزش و پرورش به تصویب رسیده، تهیه شده‌اند و در کلاس‌های درس نیز از آنها استفاده می‌شود (سید قطبی، ۱۳۹۰، ص ۳). بنابراین، با توجه به اینکه ادبیات رضوی

1. Lance

2. Pharr

3. McQuillan

کودک و نوجوان برای سنین دوران دبستان تا دبیرستان مورد استفاده قرار می‌گیرد، کتب درسی مقاطع ابتدایی و متوسطه اول و دوم مدنظر است. منظور از مدرسه، مکانی است که با هدف تأمین فضای آموزشی و آموزش به دانش‌آموزان توسط معلمان، طراحی و در عمده کشورها ایجاد شده و مدیریت مدارس برعهده یک سیستم رسمی به نام آموزش و پرورش است (مکس^۱ و استبان، ۲۰۱۹).

یکی از دروس مهم در مدارس، ادبیات است. اگرچه بیش از دو هزار و پانصد سال است که تلاش برای تعریف ماهیت ادبیات ادامه دارد؛ ولی هنوز تعریف قانع‌کننده‌ای از آن ارائه نشده است (فتوحی، ۱۳۸۰، ص ۱۷۱). با وجود این، به هر اثر مکتوب، ادب یا ادبیات می‌گویند و این واژه برای سخنی که از حد سخنان عادی، برتر و والاتر بوده است و مردم، آن سخنان را در میان خود، ضبط و نقل کرده‌اند و از خواندن و شنیدن آنها دگرگون شده و احساس غم، شادی یا لذت نیز کرده‌اند، استفاده می‌شود (زرین‌کوب، ۱۳۷۴، ص ۲۵). هنگامی که صحبت از ادبیات فارسی می‌شود، منظور ادبیاتی است که به زبان فارسی نوشته شده و ریشه در ایران باستان دارد (شریفی، ۱۳۹۴، ص ۱۱۲) و شاخه‌های متعددی از آن ارائه شده است (ادبیات حماسی، ادبیات غنایی، ادبیات عرفانی و ادبیات تعلیمی و...). ادبیات کودک و نوجوان نیز یکی از شاخه‌های ادبیات بوده و بیشتر به نوشته‌ها و سروده‌های ویژه کودکان می‌پردازد.

ادبیات کودکان، به‌عنوان رشته‌ای جدا با بسیاری از علوم همخوانی داشته و سعی دارد با تبادل با رشته‌های دیگر، به همه جنبه‌های زندگی کودک توجه کند (درودی و رمضانی، ۱۳۹۴) و از منابع مختلف برای اثرگذاری و انجام رسالت خود بهره‌مند گردد. یکی از منابع غنی برای ادبیات کودک و نوجوان سیره و زندگی امام رضا(ع) است که باعث شکل‌گیری ادبیات رضوی کودک و نوجوان گردیده و تلاش دارد با استفاده از دانش و فنون خود به بهترین شیوه، داستان زندگی و سیره رضوی را برای کودکان بازگو کند. ادبیات رضوی کودک و نوجوان، قادر به توانمندسازی کودکان و نوجوانان از طریق رویکردهای مختلف است. براساس رویکرد یادگیری^۲، این نوع از ادبیات باعث افزایش شناخت، مهارت و دانش کودک و نوجوان در ارتباط با شیوه زندگی امام رضا(ع) و تعالی زندگی خود براساس آن می‌شود. براساس رویکرد شناختی-عاطفی^۳، یک ارتباط قوی میان کودک و نوجوان و تلاش برای تعالی شخصیت خود از ابعاد دانشی، نگرشی و رفتاری صورت می‌دهد. علاوه بر این با توجه به نظریه یادگیری معنی‌دار کلامی^۴،

1. Max & Esteban

2. Entrepreneurial Learning

3. Cognitive/affective approach

4. Meaningful verbal learning

بهره‌مندی از ادبیات کودک و نوجوان رضوی می‌تواند ارتباطی با آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان از زندگی، زیارت و سیره امام رضا(ع) برقرار کند و تغییراتی مثبت و از جنبه ادبی-دینی در آنها پدید آورد. ذکر این نکته لازم است که، پژوهش حاضر بر آن است تا زمینه‌ها، شرایط و عوامل و راهبردهای لازم برای گسترش ادبیات رضوی را در کتاب‌های درسی، نه فقط کتاب ادبیات و در مدارس در معنای عام و نه مدارس خاص یا ویژه، شناسایی و تحلیل نماید.

۴. روش پژوهش

پارادایم پژوهش حاضر براساس رویکرد تفسیری و روش آن از پژوهش‌های کیفی و از نوع پدیدارشناسانه^۱ است که به روشن‌ساختن تجارب زنده از پدیده‌ها در جهت یکپارچه‌سازی معنا و توصیف صریح آن می‌انجامد (ویلسون^۲، ۲۰۱۲). در پژوهش حاضر، از رویکرد عینی‌گرایی استراوس و کوربین استفاده شده و راهبرد نظریه زمینه‌ای برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. بدین ترتیب که پس از انجام هر مصاحبه، اطلاعات، جمع‌آوری و کدگذاری شد و این کدگذاری در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام گردید. سپس، تمام مقوله‌ها با یکدیگر ترکیب و براساس مدل پارادایمی، الگوی نظری نقش و جایگاه کتب درسی و مدارس در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان طراحی شد. جامعه آماری پژوهش، کلیه معلمان و دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت استان کرمانشاه هستند؛ که با روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری انتخاب شدند. در روش نمونه‌گیری هدفمند، پژوهشگر به دنبال افرادی است که تجربه غنی از موضوع داشته و توان بیان و تمایل به مشارکت در پژوهش را نیز داشته باشند (اسپیژال^۳ و همکاران، ۲۰۱۱). در این مطالعه، اشباع نظری اطلاعات مدنظر بود و اطلاعات با حدود ۱۴ مصاحبه در حال تکرار بود. بنابراین، اطلاعات دریافت شده از ۱۴ نفر، مبنای کدگذاری قرار گرفت. ابزار پژوهش، سؤالاتی بود که در جریان مصاحبه از شرکت‌کنندگان پرسیده می‌شد. مصاحبه‌ها به شیوه نیمه‌ساخت یافته عمیق انجام شد و ملاحظات اخلاقی، از جمله رضایت به شرکت در پژوهش، توضیح اهداف پژوهش، روش‌های مورد استفاده، محرمانه ماندن اطلاعات رعایت گردید. سؤال اصلی مصاحبه این بود که «کتب درسی و مدارس، چه نقشی در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان دارند؟» و در ادامه، سعی شد تا سؤالاتی از قبیل «به نظر شما شرایط لازم برای معرفی و گسترش ادبیات

1. Phenomenology

2. Wilson

3. Speziale

رضوی کودک و نوجوان با توجه به کتب درسی و مدارس چیست؟» پرسیده شود و سؤالات اکتشافی نیز مانند اینکه «آیا ممکن است یک مثال و راهبرد از عناصر معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان بنزید؟» و... در طول مصاحبه، پرسیده شد. در نظریه زمینه‌ای، تجزیه و تحلیل آماری وجود ندارد و تجزیه و تحلیل اطلاعات از طریق کدگذاری انجام می‌گیرد. بدین ترتیب، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، مراحل زیر طی شد:

- (۱) ایجاد و سازماندهی فایل داده‌ها،
- (۲) خواندن متون و یادداشت‌های حاشیه‌ای به منظور کدگذاری اولیه،
- (۳) توصیف مقوله‌های کدگذاری شده،
- (۴) انتخاب یک مقوله حاصل از کدگذاری باز به منظور پدیده مرکزی در فرآیند کدگذاری محوری (شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها)،
- (۵) ارائه مدل دیداری و پارادایمی (استراوس و کوربین، ۱۴۰۱).

جدول ۱- نوع‌شناسی پژوهش حاضر

مؤلفه	نوع
ماهیت پژوهش	اکتشافی
پارادایم حاکم بر پژوهش	تفسیری
نحوه انجام پژوهش	رویکرد کیفی
رویکرد پژوهش	استقرایی
استراتژی پژوهش	نظریه داده‌بنیاد
منبع گردآوری اطلاعات	مصاحبه با افراد
روش تجزیه و تحلیل اطلاعات	مفهوم‌سازی و ارائه الگوی پارادایمی

۵. یافته‌ها

همانطور که گذشت، حجم نمونه با ۱۴ نفر به اشباع رسید؛ که اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان در جدول (۱) قابل مشاهده است.

جدول ۲- اطلاعات توصیفی شرکت‌کنندگان پژوهش

ردیف	اطلاعات	گروه‌ها	تعداد	درصد
۱	سن	۳۵-۴۰	۴	۲۸٪
		۴۱-۴۵	۷	۵۰٪
		۴۶-۵۰	۳	۲۲٪

ردیف	اطلاعات	گروه‌ها	تعداد	درصد
۲	جنسیت	مرد	۸	۵۷٪
		زن	۶	۴۳٪
۳	تحصیلات	فوق دیپلم	۲	۱۴٪
		لیسانس و فوق لیسانس	۷	۵۰٪
		دکتری و عالییه حوزوی	۵	۳۶٪
۴	سابقه خدمت	۵ تا ۱۵ سال	۵	۳۶٪
		۱۵ تا ۲۵ سال	۵	۳۶٪
		۲۵ و بالاتر	۴	۲۸٪

جامعه آماری مورد نظر، کلیه استادان، معلمان و دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت استان کرمانشاه بودند، که تجربه و شناخت غنی از موضوع و سابقه فعالیت در دانشگاه، مدارس و نظام آموزشی داشتند و نیمی از آنان در رده سنی ۴۱ تا ۴۵ سال بوده و دارای مدرک کارشناسی و کارشناسی ارشد بودند. ۳۶ درصد از نمونه مورد مطالعه، دارای تحصیلات دکتری و یا حوزوی عالی (سطح سه و بالاتر) بودند.

۵-۱. شرایط علی

منظور از شرایط علی و ایجاد، شرایطی است که عامل به وجود آمدن و ایجاد پدیده مورد مطالعه (گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان) باشد (استراوس و کوربین، ۲۰۰۸). به عبارتی، منظور از شرایط علی، عوامل یا اتفاقاتی است که منجر به بروز پدیده مدنظر می‌شوند (کراسول، ۲۰۰۵، ص ۳۹۸). نتایج طبقه‌بندی و تحلیل محتوای پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، حاکی از وجود ۴ مقوله مرتبط با شرایط علی، شامل «دانش پایه رضوی»، «تأمین شرایط و محیط»، «برجسته‌سازی» و «معنا و مصادیق ادبیات رضوی» است؛ که به همراه ۲۵ مورد مفاهیم و مقولات آن، در جدول شماره (۳) آمده است. در تبیین عوامل نامبرده می‌توان گفت که گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در مدارس و کتاب‌ها نیازمند آگاهی از امکانات، داشته‌ها و شروع این امر از دوران ابتدایی در مدارس و کتاب‌ها است، تا با ایجاد احساس نیاز و توسعه منابع لازم و ارتباط آن‌ها با نیازهای تعلیمی و تربیتی بتوان اقدام نمود. علاوه بر این، در گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان باید به ابعاد مختلف شخصیت ایشان از جنبه‌های مختلف اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و علمی پرداخته شود. از طرفی باید معنا و مصادیق مستند و با توجه به منابع تاریخی صحیح و معتبر بیان شده و دانش لازم در مورد سیره رضوی به افراد با توجه به راهبردهای عملی و کارساز منتقل شود. مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که، ارتقای دانش پایه ادبیات رضوی به واسطه معرفی و آشناسازی کودکان از سنین پایین با معارف دینی و سیره و سبک زندگی امام رضا(ع) و اختصاص بودجه کافی و... از

ضرورت‌های مهم و اساسی در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، از طریق کتب درسی و مدارس است. به‌عنوان نمونه، در ادامه به یکی از مصاحبه‌ها اشاره می‌گردد:

«لازم است از کودکی و سنین مهدکودک و دبستان، بچه‌ها با امام رضا(ع) و امام جواد(ع) فرزند خردسال امام رضا(ع) که در کودکی به امامت رسیدند، آشنا شوند و این آشنایی چون قبل از سوادآموزی فرزندان است؛ بهتر است از طریق کتب مصوّر و نقاشی‌ها و داستان‌های شفاهی توسط معلمان و مربیان صورت گیرد» (پاسخگوی شماره ۷).

جدول ۳- شرایط علی معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان
در کتب درسی و مدارس

مفاهیم	مضمون‌های اصلی	
شرایط علی	دانش پایه ادبیات رضوی	ترویج ادبیات رضوی از دبستان و حتی قبل از آن
		بسترسازی دانش ادبیات رضوی
		آشنایی با امام رضا(ع) و سیره رضوی
		انتشار گسترده داستان‌های رضوی
	تأمین شرایط و محیط	فراهم‌سازی امکانات لازم، ایجاد احساس نیاز به ادبیات رضوی
		بهره‌گیری از توان علمی متخصصان، سرمایه‌گذاری لازم و مناسب، توجه معلمان
		توجه به اهمیت مدارس و کتب درسی، اختصاص بودجه مناسب
	برجسته‌سازی	توجه به فواید ادبیات رضوی، برگزاری مسابقات، شبکه‌سازی
		توسعه آموزش و کتب مجازی، همسوسازی اهداف درسی و مذهبی
		توجه ویژه به دهه کرامت، ارائه تبلیغات، جذابیت کتب درسی
	معنا و مصادیق ادبیات رضوی	داستان‌های رضوی، احادیث رضوی، آستان قدس رضوی
		محصولات فرهنگی رضوی، کرامات رضوی، مناظرات رضوی

۵-۲. شرایط زمینه‌ای

منظور از شرایط زمینه‌ای، شرایطی است که راهبردها و اقدامات زیرنظر آنها به کنترل پدیده مورد نظر پرداخته (کراسول، ۲۰۰۵، ص ۳۹۸) و زمینه‌های کلی و بسترساز در ایجاد پدیده موردنظر هستند (استراوس و کورین، ۲۰۰۸). براساس تحلیل و طبقه‌بندی پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، شرایط زمینه‌ای در گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس شامل ۳ مقوله اصلی «تولید محتوا»، «الگو و مستندسازی»، و «جو فرهنگی و اجتماعی» هستند که در جدول (۴)، همراه با ۱۸ مفهوم و مقولات آن، آمده است. در تبیین یافته‌های این بخش، لازم است به این امر دقت شود که آنچه در موفقیت

و اثرگذاری این اقدام و پیوند میان تعلیم و تربیت و امور معرفتی - مذهبی شرط است، دقت در تولید محتوا و شیوه استناد به بخش‌های مختلف از سیره رضوی که ارتباط بیشتری با ساحت اعتقادی و دینی سند تحول دارند، می‌باشد؛ زیرا بدون شک، آنچه در گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان مهم است، توجه به پاسخگویی محتوا در جهت رفع نیازهای معرفتی و شناختی کودکان و نوجوانان است؛ که آنان را قادر سازد بتوانند با شخصیت و زندگی امام رضا(ع) ارتباط برقرار نمایند و از آن الگوگیری نمایند. به‌عنوان مثال، می‌توانند با تولید ویدئو، پادکست و وبینار و توجه به نیازهای نسل جوان و امروزی برای این امر اقدام نمایند. چنانکه مصاحبه‌شوندگان نیز عمدتاً به این مورد اشاره داشته و تولید محتوای مناسب همراه با مستندسازی و توجه به شرایط و محیط اجتماعی و فرهنگی را در این رابطه، از شرایط کلی و زمینه‌ای قلمداد کردند:

«آنچه می‌تواند در معرفی و گسترش ادبیات رضوی در سطوح و سنین مختلف و ازجمله در میان کودکان و نوجوانان، اثرگذار باشد، تولید محتوای مناسب و دقیق و باکیفیت است» (پاسخگوی شماره ۹).

جدول ۴- شرایط زمینه‌ای معرفتی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان
در کتب درسی و مدارس

شرایط زمینه‌ای	مضمون‌های اصلی	مفاهیم
		تولید محتوا
	تولید محتوا	کتاب‌های تخصصی رضوی، دورس تخصصی رضوی
		ارائه بخش‌های مختلف رضوی در مقاطع مختلف، تعادل در محتوا
		تولید محتوای با کیفیت، ترکیب محتوای علمی با دانش رضوی
		تهیه کتاب‌های تخصصی در زمینه‌های گوناگون سبک زندگی رضوی
	الگو و مستندسازی	مستند آموزشی رضوی، نمایش عبور امام رضا(ع) از شهرهای ایران
		پخش فیلم زندگی امام رضا(ع) در مدارس، پخش کرامات امام رضا(ع)
		الگوسازی زندگی امام رضا(ع) در کتب درسی، الگوسازی زندگی امام جواد(ع)
	جو فرهنگی و اجتماعی	برندسازی در زمینه ادبیات رضوی، توجه به شرایط زمانی و مکانی
		ایجاد رقابت برای تولید آثار فاخر، توجه به ایام ولادت و شهادت
		تقویت حس مذهبی با ایفای نقش، ترویج محیط رضوی در جامعه

۳-۵. شرایط مداخله‌گر

منظور از شرایط مداخله‌گر، علل و عواملی مانند فرهنگ، فضا و غیره است؛ که به‌عنوان تسهیل‌گر یا محدودکننده راهبردها عمل می‌کند و اجرای راهبردها را تسریع بخشیده یا کند می‌گرداند (کراسول، ۲۰۰۵، ص ۳۹۸) و به عبارت کلی، شرایط بسترساز در شکل‌گیری پدیده مورد مطالعه هستند (استراوس

و کوربین، ۲۰۰۸). عوامل مداخله‌گر در روند معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان از طریق کتب درسی و مدارس شامل ۲۱ مفهوم در ۳ مضمون اصلی «شرایط سازمانی»، «عوامل فردی و اجتماعی» و «هم‌اندیشی و گفت‌وگوسازی» هستند؛ که براساس نظرات افراد مشارکت‌کننده در پژوهش بر ساخت گردیدند. بدون تردید در گسترش ادبیات رضوی در مدارس و نظام آموزشی عوامل متعددی مداخله‌کننده هستند که از جمله آنها شرایط آموزش و پرورش، کارکنان اعم از معلمان و مربیان هستند که بتوانند به تحقق این امر کمک کنند و ضمن هم‌اندیشی، شرایط را برای گسترش ادبیات رضوی در کتاب‌ها و مدارس فراهم آورند. بدین ترتیب علایق معلمان، سیاست‌گذاری‌های مدارس و برنامه‌های میدانی مدارس در این امر دخالت دارند. به‌عنوان نمونه به یک مصاحبه از این موارد اشاره می‌گردد:

«برای آنکه بتوان سیره و زندگی امام رضا(ع) را توسط ادبیات کودکان به بچه‌ها آموزش داد، باید به شرایط موجود نگاهی داشت و ابتدا ساختار مدارس و تدوین کتب درسی را مدنظر قرار داد و با توجه به آنها و اینکه آیا ظرفیت لازم برای این کار وجود دارد یا خیر، به سراغ گروه هدف رفت و برای آنان نیز توجه به سن، جنس، پایه تحصیلی و مکان زندگی و سایر عوامل، لازم است» (پاسخگوی شماره ۱۰).

جدول ۵- شرایط مداخله‌گر معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس

مداخله‌گر	شرایط فردی و اجتماعی	مفاهیم	
		مضمون‌های اصلی	
شرایط مداخله‌گر	شرایط سازمانی		ساختار موجود مدارس، ناعادلانه بودن شرایط مدارس و تهیه کتب غیردرسی
			وجود برخی نیروهای غیرمتعهد در مدارس، درک مناسب از اهمیت ادبیات رضوی
			شرایط علمی و اجتماعی و فرهنگی مدارس، نبود نگرش کلان رضوی
			کمبود امکانات لازم در مدارس، فرهنگ سازمانی آموزش و پرورش، نظارت بر عملکرد
	عوامل فردی و اجتماعی		افزایش دانش و معلومات فردی و اجتماعی از سیره رضوی،
			تربیت خانوادگی، اعتقادات فردی و اجتماعی، توجه به ویژگی‌های فردی و اجتماعی
			انگیزه دانش‌آموزان و معلمان و کادر مدارس
	هم‌اندیشی و گفت‌وگوسازی		برگزاری همایش‌ها، افزایش سمینارها، افزایش مطالعات و تحقیقات
			گفت‌وگوسازی سبک زندگی رضوی، گفت‌وگوسازی ادبیات رضوی کودکان و نوجوانان
			میزگردهای تخصصی، پژوهشکده‌های ادبیات رضوی استانی و منطقه‌ای

۴-۵. راهبردها

منظور از راهبردها اقدامات و اعمال متقابل برای اداره، کنترل و برخورد مناسب با پدیده محوری است (استراوس و کوربین، ۲۰۰۸)؛ که در این پژوهش برای معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان از طریق کتب درسی و مدارس، ۳ راهبرد اساسی شامل «آموزش و الگودهی»، «مأموریت‌بخشی» و

«مدیریت منابع» از ۱۸ مفهوم شناخته و بر ساخت گردید و مصاحبه‌شوندگان، عمدتاً بر استفاده از فضاهای کمکی در کنار کتب و مدارس مانند فضای مجازی و محیط مساجد و مهم‌تر از آن، مدیریت منابع تأکید داشتند. بر این اساس باید طراحی محتوا متناسب با واحد یادگیری و سن فراگیران باشد. نهادهای فرهنگی، معلمان و دانش‌آموزان را تشویق به نوشتن، نقاشی و خلق آثار هنری و ادبی در مورد امام رضا(ع) کنند. در تبیین این عوامل می‌توان گفت، جهت گسترش ادبیات رضوی در مدارس و کتب درسی، علاوه بر تهیه منابع و فراهم‌سازی شرایط لازم، شیوه آموزش آن، استانداردسازی مناسب و مدیریت منابع و تخصیص متناسب آن برای انواع کتاب‌ها، انواع مدارس و هدف‌های مربوط است. به عنوان مثال و در این رابطه در مصاحبه زیر چنین آمده است:

«یکی از روش‌هایی که می‌توان سیره و سبک زندگی امام رضا(ع) را در کتب درسی و مدارس معرفی نمود و ادبیات رضوی را گسترش داد، استفاده از فناوری‌های جدید و بهره‌مندی از آنها است. نتایج تحقیقات علمی نیز ثابت کرده‌اند که استفاده ترکیبی و همزمان از چند شیوه آموزشی در یادگیری، اثرگذاری بیشتری نسبت به یک روش دارد» (پاسخگوی شماره ۴).

جدول ۶- راهبردهای معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان
در کتب درسی و مدارس

	مضمون‌های اصلی	مفاهیم
		استفاده از فناوری‌های مدرن، تقویت اعتقادی و علمی و تخصصی معلمان
راهبردها	آموزش و الگودهی	ایده‌پردازی و الگودهی، همکاری با رسانه‌ها، همکاری با نخبگان مطرح
		آگاه‌سازی از اثرات مثبت ادبیات رضوی
		سیاست و راهبرد منسجم، افزایش مشارکت
	مأموریت‌بخشی	برنامه‌ریزی، نگاه ملی و مذهبی
		هماهنگی سازمانی، مسئولیت‌پذیری
		تعریف استانداردهای لازم، اقدامات والدین و خانواده
		عمل به وظایف در تمام سطوح
		توسعه و بهبود منابع، همخوانی برنامه با بودجه تعریف شده
	مدیریت منابع	استفاده بهینه از منابع

۵-۵. پیامدها

پیامدها، نتیجه راهبردها هستند؛ که در این پژوهش، ۲۲ مفهوم در قالب ۴ مضمون اصلی شامل «ارتقای عملکرد نظام آموزشی»، «پویایی ادبیات»، «تسهیل جامعه‌پذیری» و «ارزش‌آفرینی» در جدول

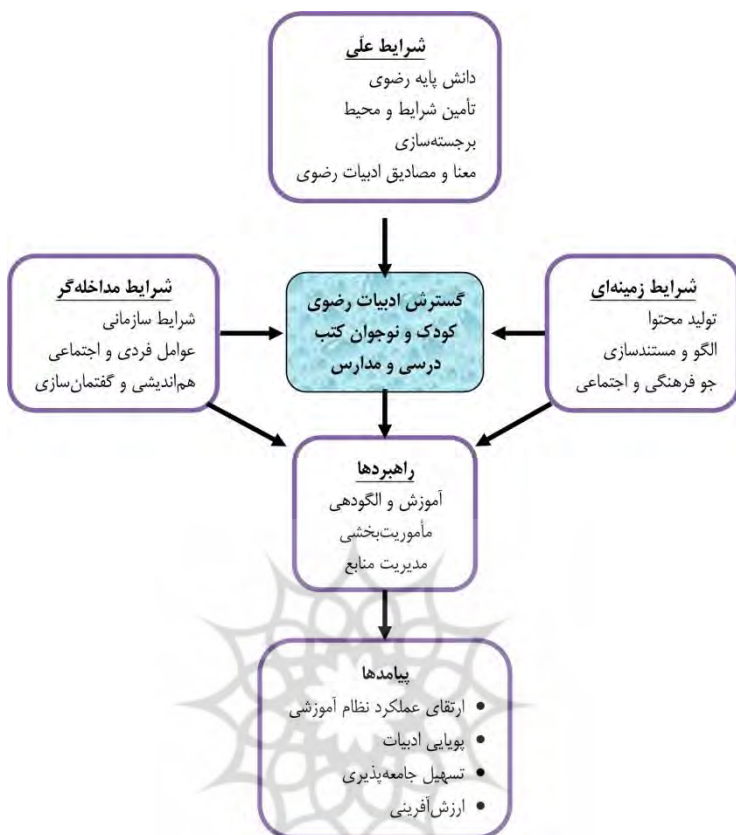
(۷) آمده است. با معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در مدارس، علاوه بر ارتقای عملکرد نظام آموزش و رشد مذهبی دانش‌آموزان، تسهیل جامعه‌پذیری، پویایی و علاقه‌مندی به ادبیات نیز بیشتر می‌شود. در تبیین این نتایج باید گفت سیره رضوی دارای ظرفیت زیادی است که در آن علاوه بر ابعاد اعتقادی و اخلاقی، سیاسی اجتماعی، زیستی و بدنی و حتی اقتصادی و ... نیز قابل استناد و استفاده است و موفقیت در گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان می‌تواند نظام آموزشی را در رسیدن و تحقق انواع ساحت‌ها یاری رساند و ضمن تعمیق شناخت، باعث تقویت هویت دینی، الگوسازی، تقویت سرمایه اجتماعی، گسترش تأثیرات فراملی و تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی و بازتاب آن در سطوح بین‌المللی شود. چنانکه یکی از مصاحبه‌شوندگان بر این عقیده است که: «از آنجا که سیره و روش امام رضا(ع) سرشار از مفاهیم ناب عرفانی و اخلاقی است، گسترش ادبیات رضوی به معنای افزایش شناخت ایشان و بهره‌مندی از سبک زندگی آن بزرگوار در زندگی بوده و این امر، باعث بهبود کیفیت روابط، آموزش و یادگیری و رشد ویژگی‌های اخلاقی و تربیتی فرزندان می‌شود» (پاسخگوی شماره ۲).

جدول ۷- پیامدهای معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان
در کتب درسی و مدارس

مفاهیم	مضمون‌های اصلی
رشد علمی و مذهبی دانش‌آموزان، بهبود کیفیت آموزش و مدرسه و درس	ارتقای عملکرد نظام آموزشی
ایجاد هویت ادبی و مذهبی، افزایش یادگیری	
افزایش بهره‌وری نظام آموزشی و رسیدن به سند تحول، تثبیت دانش ادبی و رضوی	
پویایی ادبیات کودک و نوجوان	پویایی ادبیات
توسعه ادبیات، خلاقیت در ادبیات	
بهبود فرایند جامعه‌پذیری، تبلور سبک زندگی رضوی در کتب و مدارس و جامعه، کاهش شکاف و تنش بین‌نسلی	تسهیل جامعه‌پذیری
درونی شدن ارزش‌های اجتماعی و مذهبی، تسهیل آموزش ارزش‌های مذهبی	
رشد و توسعه باورهای دینی، احساس ارزشمندی شخصی و جمعی، انسجام اجتماعی	ارزش‌آفرینی
گسترش ادبیات مذهبی، سلامت اخلاقی بیشتر، ارزشمندتر شدن تعلیم رضوی	
علاقه‌مندی بیشتر به ادبیات، علاقه‌مندی بیشتر به سیره رضوی	

۵-۶. مدل پارادایمی پژوهش

الگوی پارادایمی که نشان‌دهنده فرایندها و فعالیت‌های مطالعه و پژوهش است، در این بخش ارائه می‌گردد. این الگو شامل شرایط علی، زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها بوده که در رابطه با پدیده مرکزی و موضوع اصلی مطرح شده‌اند.

شکل ۱- مدل پارادایمی معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس

۶. نتیجه‌گیری

همانطور که گذشت، هدف پژوهش حاضر، ارائه الگوی پارادایمی معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس بود؛ که بررسی و تحلیل یافته‌های تحقیق در مجموع، باعث شکل‌گیری ۲۸۵ مفهوم اولیه، ۱۰۴ مضمون فرعی و ۱۷ مقوله اصلی در ۵ عنوان کلی شرایط علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها شده و در نهایت، مدل پارادایمی پژوهش با مقوله هسته «گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس» بر ساخت شد. مضامین اصلی شرایط علی شامل: «دانش پایه رضوی»، «تأمین شرایط و محیط»، «برجسته‌سازی» و «معنا و مصادیق ادبیات رضوی»؛ شرایط زمینه‌ای شامل: «تولید محتوا»، «الگو و مستندسازی» و «جو فرهنگی و اجتماعی»؛ شرایط مداخله‌ای شامل: «شرایط سازمانی»، «عوامل فردی و اجتماعی» و «هم‌اندیشی و گفت‌وگو»؛ راهبردها شامل: «آموزش و الگو دهی»، «مأموریت‌بخشی» و «مدیریت منابع»، بر ساخت گردید که تحقق

شرایط مذکور و انجام اقدامات لازم از طریق راهبردها باعث پدید آمدن نتایج و پیامدها در مقوله‌های اصلی با عناوین «ارتقای عملکرد نظام آموزشی»، «پویایی ادبیات»، «تسهیل جامعه‌پذیری» و «ارزش‌آفرینی» می‌گردد. هسته اصلی پژوهش، یعنی «گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در کتب درسی و مدارس»؛ بیانگر این مطلب است که معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، صرفاً به معنای افزایش کمی کتاب‌ها و محصولات آموزشی، سمینارها و یا تحقیقات پیرامون این مفهوم نیست؛ بلکه به این معنا است که کتاب‌های درسی و مدارس می‌توانند با فراهم‌سازی شرایط و عوامل اثرگذار در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، ضمن گسترش این آثار، به تحقق انواع ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین همراه با توسعه این فضا و گسترش تأثیرات جهانی آن و ارائه یک تصویر مثبت از فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی و تقویت همبستگی اجتماعی کمک کنند.

در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که کتب درسی به عنوان ابزار و مدارس به عنوان مکان اصلی آموزش و پرورش رسمی، ارتباط زیادی با ادبیات رضوی کودک و نوجوان دارد و می‌توان با کمک گرفتن از ظرفیت آنها، از طریق تهیه و طراحی کتب و آراسته‌سازی مدارس به نمودهای سبک زندگی و سیره رضوی، در راستای معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، گام‌های مؤثری برداشت و با بسترسازی تدریجی آن در میان سایر گروه‌های جامعه و نهادها در سطوح مختلف شناختی، نگرشی و عملکردی متمرکز شد و به این سطوح در تدوین و طراحی کتاب‌ها و برنامه‌های تعلیم و تربیت توجه نمود و نظام تعلیم و تربیت را در رسیدن به هدف اصلی خود که تربیت عبادی، اخلاقی و اعتقادی در جهت رسیدن به حیات طیبه است، یاری کرد. یافته‌های پژوهش حاضر را، که نشان از ارتقای عملکرد و بهبود نظام آموزشی، پیشرفت تحصیلی و تسهیل یادگیری و تحقق اهداف سند تحول بنیادین با گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان دارد، می‌توان با نتایج لنس و همکاران (۲۰۰۰) و سید قطبی (۱۳۹۰)، همسو دانست؛ که علاوه بر بهبود وضعیت تحصیلی به دلیل غنی بودن تعالیم رضوی، باعث بهبود شرایط تربیتی و تربیت دینی دانش‌آموزان نیز خواهد شد. انتخاب و معرفی آثار رضوی توسط معلمان و استادان، انتخاب والدین و جو و سبک فرهنگی و مطالعاتی خانواده و توصیه‌های معلمان، می‌تواند در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، حائز اهمیت باشد. نتایج پژوهش بایراکتال (۲۰۲۱) و بیچ (۲۰۱۵) نیز نشان‌دهنده همین نتایج است. اگر والدین از کتب و محصولات مرتبط با سیره و سبک زندگی امام رضا(ع) استفاده کنند، کودکان و نوجوانان نیز به انتخاب این آثار، ترغیب و تشویق خواهند شد.

از سایر یافته‌های پژوهش، تأثیر شرایط و جو فرهنگی و اجتماعی در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان است؛ که این امر با نتایج پژوهش هریس و همکاران (۲۰۱۷) مبنی بر توجه به عوامل

مختلف شخصیتی، فرهنگی و جنبه‌های روانشناسی فراگیران در انتخاب داستان و محتوای ادبیات کودک و نوجوان برای آموزش این نوع از ادبیات، همسو است. یکی دیگر از مسائل و موضوعات مهم در معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان، استفاده از قدرت رسانه‌ها و فضای مجازی است؛ که می‌تواند در کنار کتب درسی و مدارس، ضمن انتقال اطلاعات لازم پیرامون سبک زندگی رضوی و ایجاد یک هویت معنادار همسو با آن، در این رابطه مؤثر باشد و یافته‌های پژوهش درودی و رمضانی (۱۳۹۴) نیز مؤید این مطلب است. با این حال تلاش برای تحقق امور آموزشی و پرورشی نیازمند برنامه‌ریزی و دقت به جوانب مختلف پدیده بوده و نوع نگاه مسئولان و دست‌اندرکاران به موضوعات و مسائل این چنینی، نیازمند مطالعه و تحقیقات بیشتر است؛ تا ضمن احاطه کامل بر موضوع، بتوان از طریق به‌کارگیری راهبردهای لازم، به نتایج مطلوب رسید. بنابراین، در راستای نتایج پژوهش، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۷. پیشنهادات

براساس ماهیت تحقیقات تفسیرگرایی، در این پژوهش‌ها بیشتر تفسیر و توصیف پدیده صورت می‌گیرد و تغییر چندانی در واقعیت صورت نخواهد گرفت؛ با وجود این، براساس نتایج تحقیق، پیشنهادهای زیر بیان می‌شود:

- بررسی نقش روحانیون و معلمان و گروه‌های مرتبط با ادبیات کودک به صورت خاص در معرفی و گسترش آثار کودک و نوجوان رضوی.

- معرفی و گسترش ادبیات رضوی کودک و نوجوان در تلویزیون، روزنامه و نهادهای مرتبط با آن.

- تهیه ویدئوهای آموزشی، پادکست و نرم‌افزارهای تعاملی مرتبط با ادبیات کودک و نوجوان رضوی.

- بررسی موضوع با توجه به سایر روش‌های تحقیق و بهره‌مندی از روش‌های کمی و یا ترکیبی.

- برگزاری مسابقات و جشنواره‌های رضوی در مدارس.

- برگزاری دوره‌های مختلف معرفی و آشنایی دانش‌آموزان پیرامون ادبیات کودک و نوجوان رضوی در مدارس (شبیه به دوره‌های ضمن خدمت معلمان).

- تهیه و تدوین کتاب مستقل، کمک درسی یا درس‌هایی کاربردی و متناسب هر پایه از تحصیل در مورد ادبیات رضوی کودک و نوجوان.

۸. تقدیر و تشکر

بدینوسیله از زحمات و همکاری‌های کلیه شرکت‌کنندگانی که در انجام این تحقیق مشارکت فرمودند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

— منابع —

- استراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت (۱۴۰۱). مبانی پژوهش کیفی فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ترجمه ابراهیم افشار. تهران: نشر نی، چاپ دهم.
- بیگدلی‌مشهدی، جمشید؛ پدرام، حامد (۱۳۸۲). *استفاده از ادبیات (شعر) در حفظ و ارتقای بهداشت و سلامت روان*. در: مجموعه مقالات نهمین همایش ملی تازه‌های پزشکی و پیراپزشکی. اصفهان: دانشگاه علو صم پزشکی اصفهان.
- تنهایی، لیلا؛ گودرزی، اکرم؛ وجدانی، فاطمه (۱۴۰۲). چالش‌ها و موانع کارکردهای فرهنگی - تربیتی مدارس براساس تجارب زیسته مدیران مدارس در چهار دهه بعد از انقلاب اسلامی ایران. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۱(۲۰)، ص ۶۵-۹۷. <https://doi.org/10.30497/esi.2023.243811.1590>
- حکم‌آبادی، محمود؛ دربندی، شهرزاد (۱۳۹۲). *تحلیل ریخت‌شناسانه داستان‌های رضوی (در ادبیات کودک و نوجوان)*. در: همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی.
- درودی، هما؛ رضضانی، نادیا (۱۳۹۴). بررسی نقش تلویزیون در تحکیم ارزش‌های ادبیات کودکان و نوجوانان. *مطالعات رسانه‌ای*، ۱۰(۲۹)، ص ۵۴-۳۸.
- رجبی، سوران (۱۳۹۱). بررسی ارتباط علاقه به ادبیات کودکان و نوجوانان با رشد اجتماعی دانش‌آموزان. *روانشناسی مدرسه*، ۱(۳)، ص ۴۸-۲۷.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۷۴). *آشنایی با نقد ادبی*. تهران: سخن.
- سید قطبی، سیدمهدی (۱۳۹۰). نقش و جایگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی و کتابخانه‌های آموزشی در نظام آموزشی ایران و جهان: مروری بر متون. *نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی*، ۳(۱۰)، ص ۱۸-۱.
- شریفی، محمد (۱۳۹۴). *فرهنگ ادبیات فارسی معاصر*. ویراستار محمدرضا جعفری. تهران: فرهنگ نشر نو.
- شیخ، رضا؛ عباسی طلالی، علی؛ عباسی، محمد (۱۳۹۳). طراحی چهارچوبی نظام‌مند جهت تدوین کتاب‌های درسی با رویکرد تکنیک طراحی مبتنی بر بدیهیات مطالعه موردی: چند کتاب مدیریت عملیات، رشته ام.بی.ای. پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، ۱۸(۳۳)، ص ۸۸-۶۸.
- صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴). *ادبیات کودک و نوجوان*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- عباسی دره بیدی، احمد؛ زارعی، طیب (۱۴۰۳). غنای معرفی سیره و سیمای امام رضا(ع) در ادبیات کودک و نوجوان از نگاه متخصصان ادبیات و کودک شهر قم با استفاده از روش داده‌بنیاد. *فرهنگ رضوی*، ۱۲(۴۸)، ص ۳۳-۵۹. <https://doi.org/10.22034/farzv.2023.402074.1883>
- عباسی دره‌بیدی، احمد؛ زارعی، طیب (۱۴۰۳). واکاوی عوامل مؤثر بر ترویج نماز در دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول از دیدگاه مربیان پرورشی. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۲(۲۶)، ص ۱۲۳-۱۴۲. <https://doi.org/10.30497/esi.2024.245844.1745>
- فتوحی، محمود (۱۳۸۰). *تعریف ادبیات. زبان و ادبیات فارسی*، شماره ۲۳، ص ۱۹۶-۱۷۱.
- فروزنده، مسعود؛ توفیقی، مظاهر (۱۴۰۳). تحلیل ساختاری و محتوایی داستان‌های جشنواره ادبیات کودک و نوجوان رضوی

- https://doi.org/10.22034/farzv.2023.378248.1836 (۱۳۸۵-۱۳۹۵). فرهنگ رضوی، ۱۲(۴۶)، ص ۴۲-۷.
- کوتی، ابتسام؛ هاشمی، سیدجلال؛ ولوی، پروانه (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی نظام آموزش و پرورش ایران براساس میزان توجه به مؤلفه‌های شایستگی فرهنگی. *فرهنگ در دانشگاه/اسلامی*، ۱۱(۳)، ص ۴۳۴-۴۰۷.
- مشایخ، فریده (۱۳۹۳). *دیدگاه‌های نودر برنامه‌ریزی آموزشی*. تهران: سمت، چاپ چهاردهم.
- Ali, S. & Frederickson, N. (2008). Investigating the evidence base of social stories. *Educational Psychology in Practice*, 22(4), p. 355-77.
- Anderman, L.H. & Kaplan, A. (2008). The role of interpersonal relationships in student motivation: Introduction to the special issue. *Journal of Experimental Education*, 76(2), p. 115-119.
- Bayraktar, A. (2021). Value of Children's Literature and Students' Opinions Regarding Their Favorite Books, international. *Journal of Progressive Education*, vol.17, p. 357-341.
- Beach, J.D. (2015). Do children read the children's literature adults recommend? A comparison of adults' and children's annual "Best" lists in the United States. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 21(1), p.17-41.
- Creswell, J.W. (2005). *Educational research: planning, conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative research*. (2th edition). Publication Manual of the American Psychological Association.
- Harits, I.W. & Chudy, S. (2017). Engaging the narrative on children literature through the teaching extensive reading. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 4(43), p. 26-33.
- Ladson-Billings, G. (2008). *Yes, but how do we do it? Practicing culturally relevant pedagogy*. City kids, city schools: More reports from the front row.
- Lance, K.C., Rodney, M.J. & Hamilton-Pennel, C. (2000). Measuring up to standards: the impact of school library programs & information literacy in Pennsylvania schools. *Pennsylvania: Pennsylvania Citizens for Better Libraries*. Retrieved Apr, no. 16, p. 2022.
- Max, R. & Ortiz-Ospina, E. (2019). *Primary and Secondary Education*. Our World in Data.
- McQuillan, J. (1996). SAT verbal scores and the library: predicting high school reading achievement in the United States. *Indian Media Journal*, 18(3), p. 65-70.
- Pharr, F. (2002). *Reflections of empowered library*. In *Institute of Museum and Library Services*. The White House Conference on School Libraries.
- Speziale, H.S., Streubert, H.J. & Carpenter, D.R. (2011). *Qualitative research in nursing: Advancing the humanistic imperative*. Lippincott Williams & Wilkins, p. 1-470.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (2008). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for developing Grounded Theory (3rd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sung, Y.J.Y. (2009). *The Effect of Social Skills on Academic Achievement of Linguistically Diverse elementary Students: Concurrent and Longitudinal Analysis*. Doctor of Philosophy in Educational Research and Evaluation, Blacksburg, Virginia.
- Wilson, T. (2012). What can phenomenology offer the consumer? *Qualitative Market Research: An International Journal*, 15(3), p. 230-241.